

IMSA AMSTERDAM
SUSTAINABILITY & INNOVATION

Verslag Startbijeenkomst

“Op weg naar een Eemshaven-convenant of E-Pact”

Themasessies

Inhoud

blz.

3	Themasessies: inleiding
4	Themasessie 1: Natuur
7	Themasessie 2: Regie
12	Themasessie 3: Energie en klimaat
15	Themasessie 4: Duurzame regionale ontwikkeling

Themasessies: inleiding

Op 27 mei 2009 vindt een stakeholderbijeenkomst plaats rondom een mogelijk Eemshavenconvenant of E-Pact, georganiseerd door IMSA Amsterdam en Advies voor Duurzaamheid. In de maanden voorafgaand aan de bijeenkomst spreken zij zo'n tachtig stakeholders, combineren de ontvangen informatie met deskresearch, maken op grond daarvan een analyse en formuleren hypothesen. Achtenvijftig belanghebbenden en vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven, de overheid, bestuur, NGO's en actiegroepen komen te Huizinge bijeen om de bevindingen te beluisteren en de mogelijkheden voor een convenant te onderzoeken.

's Middags worden in vier verschillende sessies parallel de volgende thema's behandeld:

1. Natuur
2. Regie
3. Energie en klimaat, en
4. Duurzame regionale ontwikkeling.

Themasessie 1: Natuur

De hypothese voor deze werksessie is dat er twee zaken door elkaar lopen met betrekking tot de natuurproblematiek

1. De schade aan omgeving en natuur, inclusief zaken als visuele hinder en scheepsbewegingen door activiteiten.
2. De vraag of we die centrales wel daar willen.

De uitdaging is deze kluwen te ontwarren in een open gedachtewisseling.

Eerst vindt een discussie plaats over de reikwijdte van de sessie. Geconstateerd wordt dat het probleem groter is dan de Eemshaven. Zowel in plaats als in tijd zien we een historische achteruitgang van de natuur in de Wadden/Eems-Dollardregio. Dit zou het uitgangspunt van de discussie kunnen zijn.

Het wel of niet vestigen van energiecentrales is een lokaal en economisch vraagstuk. Men is niet tegen economische ontwikkeling; het moet gaan om de volledige regio, om wonen en werken met vol respect voor de natuur. Bedrijven in de regio moeten zich wel realiseren dat ze gevestigd zijn nabij kwetsbaar gebied (de Wadden) en daarmee rekening houden.

Qua natuurschade worden met name baggeren en vertroebeling genoemd.

De baggermethode die nu gebruikt wordt heeft invloed op de Dollard. De toestand van de Dollard wordt bovendien verergerd door dioxines in/uit de Eems. In Duitsland mogen de schapen die langs de Dollard grazen niet worden geconsumeerd. In de Dollard slaan de kwelders van de Carel Coenraad- en de Johannes Kerkhovenpolder af. De oorzaken hiervan zijn slibstortingen bij de Punt van Reide, bodemdaling en klimaatverandering.

Uit metingen van de troebelheid in de Eems sinds 1970 is gebleken dat het getijdenverschil groter is geworden, terwijl de kentering van de waterstand is verkleind. De situatie is zorgelijk te noemen, met name in de buiten- en binnendelta. Het gaat dan om de driedimensionale stroomsnelheid en hogere zwevende stofconcentraties. Daarbij zorgen zoutlozingen in Duitsland voor extra troebelheid.

De getijdenslag in de Eems-Dollard zou niet ontstaan door vaarwegverruiming maar eerder door bodemdaling. Uiteraard is klimaatverandering deels 'natuurlijk'. In de Eems ontstaat een enkelvoudig in plaats van een meervoudig geulensysteem. Vraag kan zijn welk van de twee 'natuurlijk' is, maar dat is uiteindelijk een keuzevraag: over wat voor natuur hebben we het? Er bestaat zowel natuurlijke variatie als menselijk handelen. Verandering is niet per se slecht. Het morfologische systeem van de Eems-Dollard moet worden bekeken in combinatie met mondiale klimaatverandering.

Een vraag is: zijn er mogelijkheden om de geul(en) te veranderen en minder schade te be-rokkenen? Wordt hiernaar onderzoek gedaan? Vindt er monitoring plaats?

De vaarwegverruiming zoals gepland door RWS levert een minimale bijdrage aan de pro-blematiek, maar voor veel partijen geldt 'tot hier en niet verder', want men heeft in de af-gelopen decennia al veel geaccepteerd. Een nieuwe ingang zou kunnen zijn: minimale bij-dragen voorkomen en door activiteiten juist nieuwe natuur en/of verbetering van de na-tuur bewerkstelligen.

Van belang is bij de vaargeul dat we issues adresseren en afspraken maken. Bijvoorbeeld:

- zijn er alternatieve manieren om hetzelfde resultaat te behalen (alternatieve baggermethodes), en
- hoe verbeteren we de natuur? – want het uitgangspunt is 'niet heel goed'.

De doelen die de milieubeweging stelt voor de Waddenzee zijn:

- helder water,
- meer vis, en
- dat niet alleen wordt gekeken naar de bijdrage van geplande baggeractiviteiten, maar ook naar de huidige baggersituatie; de emmer is vol, als hij niet al is overgelopen.

De vraag wordt gesteld of het mogelijk is de reikwijdte van effecten in te perken aan de hand van a) grenzen van de wet- en regelgeving en b) natuurgrenzen?

Een andere vraag is of we veranderingen kunnen sturen, zodat een win-win voor iedereen ontstaat?

In een discussie over modellen wordt gesteld dat de overheid soms beschrijvende modellen gebruikt om uit te komen op een voorspelling die gunstig uitpakt voor hun ADC-toets, terwijl het model eigenlijk niet geschikt is voor voorspellingen.

Een vraag is of het nodig is dat overlading in de Eemshaven plaatsvindt. Overladen van LNG op volle zee zou mogelijk zijn en vaarwegverbreding onnodig maken. Bij Turkije is een test gedaan met kolenoverslag op volle zee. Dat bleek echter te veel te schommelen, waardoor kolen verwaaiden en overboord sloegen. Voor de businesscase betekent voorlossen/overslag op open zee of in bijvoorbeeld Rotterdam bovendien: meer scheepsbewegingen, meer olie, meer kosten.

Toevoegingen zijn als volgt.

- Vergeet de Duitse dimensie niet, neem ook het Duitse (zoet)waterdeel mee.
- Benadruk het belang van *People Planet Profit* inclusief regionale ontwikkeling en werkgelegenheid.
- Ook het uitbreiden van en onderhoud aan de Eemshaven zélf moet worden meegenomen. Hier wordt anorganische klei teruggestort in de Waddenzee omdat de Eemshaven oorspronkelijk een buitendijkse kwelder was. Een juridische vraag is of de haven wel of niet onderdeel uitmaakt van het waddensysteem en dus wel of niet mag worden teruggestort. Blijkbaar is GSP toch niet van plan om het slib uit de haven op land te storten.
- Luchtverontreiniging speelt ook een rol. Deposities en emissies zijn relatief gering maar aanwezig.
- Vissen: wat zit er in de haven?
- Vogels: gegevens van aantallen vogels vóór de start van activiteiten ontbreken.

Conclusie

Samengevat: de emmer is vol; we kunnen kiezen:

- we aanvaarden de druppel, of
- we aanvaarden de druppel niet, maar kijken naar (mogelijke) meerwaarde.

Het lijkt erop dat we de druppel niet hoeven te aanvaarden, maar ervoor moeten proberen te zorgen de emmer minder vol te krijgen en hierin de meerwaarde te vinden. Zo kan ruimte ontstaan voor natuur én economische activiteit.

Themasessie 2: Regie

Setting:

Er zijn in het Noorden veel organisaties met veel verschillende belangen. Talloze bestuurslagen houden zich bezig met de Waddenzee en Noord-Nederland. Niet alle partijen kunnen zich vinden in het beleid zoals geformuleerd in het Provinciale Ontwikkelings Plan (POP). Het beleid van verschillende bestuurlijke organen spreekt elkaar soms ook tegen, waardoor bestuurlijke spaghetti ontstaat. Is er behoefte aan een maatschappelijk onderhandelingsproces om de agenda te bepalen en alle ontwikkelingen rond de Eemshaven te stroomlijnen?

Eenzijds is de vraag of er een gedeelde visie is. Een andere vraag is of de juiste mensen om de tafel zitten. De issues in Noord-Nederland raken een regionaal belang – zo heeft de Provincie Friesland belang bij de Wadden – maar hebben ook een nationale dimensie. Het nationale belang is bij deze stakeholderbijeenkomst nog niet voldoende vertegenwoordigd. Alleen EZ en LNV, maar wel regiokantoren.

De gedeelde visie bestaat uit het gegeven dat de Waddenzee beter kan worden van het convenant. Vanuit allerlei rollen werken mensen aan duurzame ontwikkeling. Het gaat er om of we het eens zijn over wat we uit het convenant kunnen halen.

Stelling: Een bouwer van de Eemshavencentrale gaat ervan uit dat de centrale er gewoon komt. Men is al aan het bouwen. In die zin is dan een discussie over het nationale energiebeleid binnen het Eemshavenconvenant minder van belang. Het bedrijf wil wel graag het proces van goede verstandhouding en compensatie bespreken. Daarbij moet gekeken worden hoe er een win-winsituatie kan worden gecreëerd. Het bedrijf zit dus vanuit een positieve houding om tafel. De centrale zal voor vijftig jaar te gast zijn in de Noordelijke regio. Het bedrijf wil dan ook lokale relaties aangaan en doet dit al door een aantal Groningse voetbalclubs te sponsoren. En het bedrijf wil iets doen voor de eilanden, hoewel wetenschappelijk niet is aangetoond dat de NOx-emissies van de centrale effecten hebben op de grijze duinen. Het bedrijf wil niet alleen compenseren, maar ook verbeteren en dit toetsen aan de uitgangspunten van partners.

Men is het erover eens dat iedereen last heeft van de zogenoemde bestuurlijke spaghetti. Die is een van de oorzaken van het gebrek aan visie op het Eems- en Waddengebied. Dit uit zich door dit gebied enerzijds tot belangrijk natuurgebied te benoemen en anderzijds een vaargeulverruiming voor te stellen. Nu verschanst iedereen zich in de loopgraven. Zo heeft het bedrijf dan wel formeel alle vergunningen, maar dat is geen garantie. De NAM werd destijds bijvoorbeeld genoemd in de Planologische Kernbeslissing (PKB) Waddenzee, maar toch liep deze zaak stuk bij de rechter. Natuurorganisaties weten alle punten en komma's in de vergunningen te vinden.

Vraag: Kan dit met een maatschappelijk proces als een E-pact ondervangen worden? En welk abstractieniveau zou het convenant moeten hebben? Oftewel hoe definieer je de systeemgrenzen? CCS zou bijvoorbeeld veel invloed hebben op de regio. Is dit een nationaal of regionaal perspectief?

Kolen en CCS vormen een landelijke discussie. Je kunt wel kijken naar lokale invloeden, maar niet het concept van kolenvergassing ter discussie stellen. Het bedrijf heeft uitgebreid gekeken welke centrale in alle mogelijke energiescenario's overeind bleef staan. Het heeft een bedrijfsmatig besluit genomen.

De discussie over de Eemshaven moet ook op Duits en zelfs Europees niveau gevoerd worden. In de Eemshaven wordt de grootste energiehaven van Europa gebouwd en de Eemshaven grenst direct aan de Duitse grens. De Wadden krijgen een Europese status als ze door UNESCO als Werelderfgoed worden erkend (inmiddels gebeurd, red.). Ook zijn er bezwaren van de Duitse kust en eilanden die veel dichterbij liggen. Hier speelt een cultuur- en taalbarrière.

De discussie moet gevoerd worden of de centrales en de vaargeul er moeten komen, en welk type industrie aangetrokken zou moeten worden. En er lopen twee trajecten: dat van de centrales dat niet altijd soepel verloopt en het langetermijnperspectief waarmee soortgelijke situaties in de toekomst voorkomen kunnen worden.

Zonder convenant komen we er niet uit. Het is de enige weg om door de brei van beleid en plannen te komen.

Vraag: Maar wie moet de regie hebben? Waarom wijzen Nuon of RWE geen regisseur aan? Er is een onderscheid tussen a) procesregie en b) regie op het proces. Deze laatste hoort bij het rijk te liggen.

Je kunt het traject van drie kanten belichten. De markt, de overheid en maatschappelijke organisaties zijn betrokken. Er zijn meerdere bestaande rollen, maar hoe kunnen deze beter tot hun recht komen? Binnen het convenant kan elk van deze partijen worden aangewezen als regisseur voor een bepaald thema.

We moeten de randvoorwaarden voor de regie helder maken. Voor alle partijen moet er een *level playing field* zijn. Daarbij kun je dus niet zeggen: 'Die centrale komt er toch!'. En het spectrum van de politieke discussie moet duidelijk zijn.

Het draait eigenlijk om de vraag of je om de tafel wil zitten of niet. Dat voelt toch een beetje als 'heulen met de vijand'. En als gesteld wordt dat de centrale er toch wel komt, wordt deze drempel nog hoger. Het is dus de vraag of partijen om tafel willen als de komst van de centrales een gegeven is.

Stelling: Het gaat om de *license to operate*. Een bedrijf wil ook verbeteren en voert veel interne discussies over hoe je dit als energiebedrijf zou kunnen doen. Daarbij geldt de stelregel: 'als je geld uitgeeft, doe het dan goed.' De uitkomst van het convenant zou kunnen zijn dat de bedrijven er met hun vergunning door komen en het traject betalen, maar de natuur moet er ook op vooruit gaan.

Er zitten grenzen aan de technische mogelijkheden van een energiecentrale. Je kunt geen veertig meter van een centrale afzagen of (meer dan) veertig procent biomassa bijstoken. Over de vaargeul kan gepraat worden, maar er moet geen fundamentele discussie gevoerd worden over de komst van de centrales.

Vraag: Is het mogelijk is om in de Eemshaven een evenwicht te vinden tussen economische ontwikkeling en natuurverbetering?

Als je de plannen in de Eemshaven wil realiseren, leg je een claim op de ruimte. De regie gaat verder dan twee centrales. Syngas kan gebruikt worden om de EU-doelstelling te halen, maar waar wordt de enige toegestane ethyleenfabriek neergezet? De huidige concrete plannen moeten goed afgerond worden, maar het is ook van belang om de positie van de Eemshaven breder te bekijken. Dit zijn twee processen.

Maar wanneer is het E-pact een succes? Dat zou kunnen zijn wanneer de economische ontwikkeling in de regio gewaarborgd is en als de natuurherstelplannen voor de Waddenzee geslaagd zijn.

De grens voor NO_x-depositie was al overschreden voordat bedrijven met nieuwe initiatieven kwamen. Daar heb je als nieuwe partij wel mee te maken. Alle partijen zijn nodig om economische ontwikkeling mogelijk te maken. De grote bedrijven hebben hun eigen CO₂-programma's. Ze wachten niet tot de overheid iets oplegt, maar nemen hun eigen verantwoordelijkheid. Waarom is dit dan toch niet genoeg?

De emmer is vol. Er zijn meer spelers en nu moet de laatste de problemen oplossen, terwijl iedereen hiervoor nodig is.

Zou de regie niet bij GSP moeten liggen? GSP heeft wel de zeggenschap binnen het havengebied, maar het probleem reikt verder. De organisatie heeft wel een rol naar het publiek toe en een regiefunctie over de inrichting van het havengebied, hoewel dit deels afhankelijk is van de markt. Maar de regie over de grote economische ontwikkeling van Noord-Nederland is te veel.

Er is een inspirerende procesbegeleider van buiten nodig die het beste uit spelers kan halen. Dit zou IMSA of een andere partij kunnen zijn.

IMSA kan de regie hebben op het toneel, maar wie heeft de regie over de schouwburg? Het gaat om een ruimtelijk en economisch vraagstuk, dus de regie zou bij VROM en EZ moeten liggen. En waarvoor is RWS dan verantwoordelijk?

Gesteld wordt dat het best in orde komt in Nederland. Mensen moeten het niet zo somber inzien. We moeten zeker niet in Den Haag zijn, anders zijn we tien jaar verder. Het kabinet kan een commissie instellen om de laatste knopen door te hakken, maar bij Maasvlakte 2 was Den Haag geen katalysator, eerder juist een struikelblok.

De Eemshaven raakt ook kleinere belangen, bijvoorbeeld die van de landbouw en visserij. De landbouw moet bijvoorbeeld plaats maken voor de natuur; boeren worden uitgekocht. Dit leidt tot verschraling in de werkgelegenheid. Ook voor deze belangen moet er aandacht zijn.

Initiatiefnemers van nieuwe projecten moeten contact zoeken met belangenorganisaties. Dit gebeurt niet altijd en dan staan deze partijen ineens voor een voldongen feit. De regie van het verhaal hoort bij de provincie te liggen en niet bij het rijk. Er moeten keuzes gemaakt worden om te kijken wat regionaal en wat landelijk opgelost moet worden.

De provincie kijkt nu ook wat er nodig is om de gezamenlijke belangen te bereiken, zoals bijvoorbeeld een wetswijziging. Ook richt de provincie zich in haar communicatie in de breedte en wordt naar kleine belangen gekeken.

Deze keuzes zijn nu nog niet helder door de bestuurlijke spaghetti. Het is van belang om uit te zoomen en de bestuurlijke spaghetti op te lossen.

Er is in Noord-Groningen behoefte aan een gezamenlijke visie. Dit is in honderd jaar nog niet gelukt. Misschien is dit een goede aanleiding en kan iedereen ervan profiteren.

Conclusie

De deelnemers zijn het erover eens dat iedereen last heeft van de bestuurlijke spaghetti, die wordt gezien als een van de oorzaken van het gebrek aan visie op het Eems- en Waddengebied. Voor het overige kwam de discussie moeilijk van de grond en leek deze meer op een verzameling losse uitspraken van de verschillende deelnemers. Sommigen brachten hun standpunt duidelijk en herhaaldelijk naar voren, anderen bleven op dit punt meer impliciet. Een gezamenlijk gedeelde opvatting over de regie is niet uit de discussie naar voren gekomen.

Themasessie 3: Energie en klimaat

Vraagstelling:

1. Is er een regionale energie- en klimaatvisie groeiende, of is dat nog niet het geval?
Tegen welke dilemma's loopt men aan?
2. Welke houding zou de regio op dit dossier moeten aannemen: een reactieve, reagerend op (intern)nationale ontwikkelingen, of moet zij zelf pro-actief handelen?

Discussie

Vergelijk het met de dijkenbouw. Destijds werd daartoe initiatief genomen door degenen die er belang bij hadden, namelijk de mensen die achter de dijken wonen. Op klimaatgebied is er veel minder direct belang voor regionale spelers. De sturing moet daarom van nationaal en internationaal niveau komen. Bij gebrek daaraan heeft men regionaal het gevoel aan een dood paard te trekken.

Een signaal vanuit de regio heeft weinig direct effect. Men kan hoogstens een gezamenlijk statement maken richting de hogere bestuursniveaus, plus eventueel extra onderlinge afspraken. Laat zien dat je het meent, goede wil alleen is niet genoeg.

Het ontbreken van een visie leidt ook tot een vacuüm op nationaal en internationaal niveau. Er is snel een gedeeld eindbeeld nodig. Zo zouden energiebedrijven hun rol in de hele transitie moeten bezien en verantwoordelijkheid moeten nemen voor zowel besparing, duurzaam als schoner fossiel. Nu doen ze dat alleen voor het fossiele deel. Beetje bij beetje zien de energiebedrijven wel dat ze een maatschappelijk speler zijn die een visie moeten ontwikkelen op de energietransitie. Andere partijen zouden dat ook moeten doen. Vervolgens kun je deze visies over elkaar leggen en wordt expliciet waar de overeenkomsten zitten en wat de verschillen zijn. Dan heb je een vertrekpunt om samen een gedeeld beeld uit te ontwikkelen en dat te vertalen naar regionale plannen.

Op landelijk en internationaal niveau is de boel niet op orde. Bij gebrek aan visie op landelijk niveau zijn regionale plannen op drijfzand gebouwd en lopen ze risico als zo'n visie wel ontluikt.

Er is een kader van de rijksoverheid nodig als fundament voor regionale plannen. Dat fundament kan er komen als je een sterke regionale coalitie vormt. Maar die visie op hoger niveau moet van onderaf komen. De landelijke en Europese geest, dat zijn wij zelf. De vraag is dan of je op regionaal niveau een visie kan vormen en daarmee een vuist maken naar hogere niveaus. Die regionale visie op energie moet breder zijn dan wel of geen kolencentrale; ze moet de hele duurzaamheidsdriehoek van People, Planet en Profit beslaan.

Zo'n visie bestaat wel op provinciaal niveau, maar dat is te breed. Er zou moeten worden gekeken naar de Eemdelta en overeenstemming worden gezocht ten aanzien van de grenzen voor natuur waarbinnen ontwikkelingen mogen plaatsvinden. Voorgesteld wordt zo'n visie dynamischer te maken, waarbij deze rekening houdt met verschillende scenario's en toekomstsituaties en een stuk regionale ontwikkeling betreft die een bijdrage levert aan de landelijke transitie. Laat de partijen die regionaal gezamenlijk iets willen gezamenlijk de puinhoop op nationaal en internationaal niveau adresseren.

Op internationaal niveau is overeenstemming nodig over het hoe van de energietransitie. Bij gebrek daaraan wordt de strijd ook lokaal uitgevochten, zoals nu rond de Eemshaven-centrales. Belangrijke partijen in de energie- en klimaatdiscussie als Greenpeace en Natuur en Milieu (SNM) zitten niet aan de onderhandelingstafel. Dat kan een belemmering zijn om tot regionale transitievisie te komen. Aangezien de positionering van Greenpeace en SNM echter grotendeels wel bekend is, kun je hun belangen meenemen in de ontwikkeling van het convenant.

Er is echter niet eeuwig tijd om visies te ontwikkelen en te lobbyen. De schadeposten voor de onderbroken activiteiten van RWE en Nuon blijven doorlopen. Als het te lang duurt trekken de investeerders zich terug en zit de regio met lege handen.

De vraag is vervolgens of de deelnemers een gezamenlijk perspectief mogelijk achten. Gesteld wordt dat er geen alternatief is, want de juridische dossiers van de initiatieven (Nuon, RWE, RWS) zijn te zwak om via de juridische route de eindstreep te halen. Toch is de kans groot dat niet alle belangen in een convenant te brengen zijn.

Er zijn twee hoofdbelangen. Ten eerste wordt gevreesd voor de gevolgen van baggerwerkzaamheden. Vanuit die vrees wordt gepleit voor het type centrale waarvoor geen vaargeulverruiming of havenuitbreiding nodig is. Ten tweede gaat het om klimaat, en is er verzet tegen steenkool als brandstof. Dat zijn twee aparte discussies. De opvatting dat een convenant gericht op de natuurbelangen, los van energie, beter haalbaar zou zijn, vindt echter

geen algemene instemming. De vraag blijft zo wat het meest wenselijk is: een convenant met alleen een van de energiebedrijven, of breder. De wens wordt herhaald om te komen tot een bredere visie op de Eemshaven en tot een convenant op Eemshavenniveau dat bruikbaar is voor toekomstige ontwikkelingen.

Conclusies

De deelnemers komen tot de volgende conclusies.

1. Regionale invulling van de energietransitie is erg afhankelijk van de visie en beleidskaders die op nationaal en internationaal niveau worden vastgesteld.
2. Die kaders ontbreken nu, waardoor regionale plannen een fundament missen.
3. Er komen twee sporen naar boven hoe hiermee om te gaan.
  - a. Landelijk beleid is niet af te dwingen, maar op regionaal niveau kan ten minste een coalitie worden gevormd die een gezamenlijk statement maakt richting het nationale bestuur en onderling afspraken maakt.
  - b. Landelijk zijn de kaders niet op orde, waardoor men op regionaal niveau niet verder kan. We behartigen de belangen richting de landelijke politiek, maar gaan regionaal verder.
4. Het is in elk geval wenselijk dat verschillende partijen een totaalvisie op de energietransitie te ontwikkelen.
5. Vervolgens moeten deze visies met elkaar worden vergeleken om vast te stellen wat de gemeenschappelijkheden zijn en expliciet te maken waar de conflicten zitten. Dat vormt het vertrekpunt voor het vormen van een gezamenlijke visie.
6. In een gezamenlijke visie zullen waarschijnlijk niet alle issues en alle spelers verenigd worden. Er zijn twee opties.
  - a. Een door alle partijen gedeeld beeld t.a.v. een beperkt aantal issues.
  - b. Een gedeeld beeld t.a.v. alle issues, dat door een kleinere groep stakeholders wordt gedeeld. Daarbij is het goed mogelijk dat een NGO zich buiten het convenant houdt en als een luis in de pels de coalitie dwingt scherp te blijven, zoals Milieudefensie die rol vervulde in het Convenant Maasvlakte 2.

Themasessie 4: Duurzame regionale ontwikkeling

De discussie wordt als volgt afgebakend.

Het gaat niet alleen om de Eemshaven en Delfzijl. Groningen voert beleid met de rug naar de zee en stelt, in tegenstelling tot Rotterdam en de Westerschelde, niet de vraag: hoe verdienen we geld met de zee? Bijvoorbeeld met aquacultuur. Het hele Waddengebied is echter een te brede context.

Van belang voor de Eemshaven zijn onder meer de chemie, de kringlopen daarbinnen en de landbouwstromen. Door aan te sluiten bij de kernkwaliteiten van de Eemsdeltaregio, kun je je richten op 2030/2040 en dan terug vertalen naar het heden. Een van de kernkwaliteiten van de Eemsdeltaregio is dat er meer ruimte is. Dat maakt regie mogelijk.

Conclusie: het gaat om de Eemsdeltaregio plus uitstraling naar het Waddengebied.

Discussie

De Waddenzee doet er voor de industrie veel meer toe dan vroeger. Verduurzaming van grondstoffen in 2030 is een van de criteria voor een duurzame economie. Algemeen wordt beaamd dat we rekening moeten houden met natuur en welzijn, maar ook met rendement. En die natuur betreft zowel de buitendijkse als de binnendijkse. Bijkomende vragen zijn: wat voor effecten heeft de zeespiegelstijging op de industrie en welke mensen zijn hier straks werkzaam?

Duurzaam betekent ook dat regionale natuurlijke kwaliteiten worden benut. Diverse deelnemers noemen kernkwaliteiten die hierna zijn samengevat bij de conclusies van deze themasessie.

Op de vraag hoe je het zo kunt doen dat je kernkwaliteiten combineert en versterkt op een termijn van twintig tot dertig jaar, wordt enerzijds gereageerd met de opmerking dat de Waddenzee belangrijk is voor de natuur maar niet voor de bevolking. Anderzijds wordt gesteld dat integriteit een uitgangspunt hoort te zijn.

Wat vinden we bijvoorbeeld vanuit het perspectief van Borkum (luchtkuuroord, toerisme) van wat Nederland daar tegenover heeft neergezet? Als we daar wat van vinden, laat dat dan zien in de plannen. En wat is bijvoorbeeld het effect van een centrale op de vissen? Het is bekend hoeveel vissen jaarlijks sterven door koelwaterlozingen.

Vanuit internationaal / VN-natuurperspectief kijkt men als volgt aan tegen de Eemsdelta-regio.

1. De Wadden zijn uniek, er zijn slechts twintig waddengebieden in de wereld en onze Waddenzee is daarbinnen *top of the bill*.
2. Het Eems/Dollardestuarium is ook bijzonder.
3. De Eemsdelta ligt op een cruciale plek in de vogeltrekroute.

Er zit een gat tussen enerzijds het neerzetten van kolencentrales en anderzijds de vraag of dat maatschappelijk nu zo'n goed idee is. Geredeneerd vanuit de industriële centrale let je op zaken als de beschikbaarheid van koelwater. Als je redeneert vanuit de natuur kom je tot andere conclusies.

De bevolking wil werkgelegenheid. Bijvoorbeeld in het toerisme. Maar er zit ook zout in de bodem, dat we moeten ontwikkelen en verwerken. Dan kom je uit op chloor en vervolgens op een zeehaven.

Energie is een mondiaal vraagstuk, chemie een mondiale markt. Dat levert een spanning op met de regionale belangen. Regionaal versus landelijk zie je terug in de initiatieven. Besluiten vinden plaats op verschillende niveaus. Maar: er is *wel* een akkoord over de klimaatdoelstelling, vastgelegd in het energieakkoord. Duurzame energie is daarbij een van de ambities. Uit een recente, uitgebreide landelijke discussie is verder naar voren gekomen dat CO₂-afvang en -opslag (CCS) een tijdelijk instrument is om CO₂ uit de lucht te halen. Het is belangrijk voor de transitie.

Het Provinciale Ontwikkelingsplan (POP) vermeldt niks over zoet-zoutovergangen.

Een deel van de lokale bevolking is het *niet* eens met de bezwaren tegen de centrales. Zij willen werkgelegenheid, maar die kan ook op andere manieren worden gecreëerd. Natuurorganisaties in het buitenland kijken naar wat er hier gebeurt. Het verzet tegen industriële plannen komt vaak van een klein groepje specialisten. Maar die vertegenwoordigen dan vaak wel een grote achterban.

Opgemerkt wordt dat het lang duurt om te komen tot een *biobased economy*. Voorgesteld wordt geen wkk neer te zetten. Zorg voor de productie van groen gas, verbind agro & industrie, laat de overheid het gebruik van restwarmte stimuleren. Het duurzaamheidsakkoord bevat een oproep tot gebruik van restwarmte. Het bedrijf verwarmt daarmee de hal van een jachtenbouwer. Er gebeurt veel, maar is het tempo voldoende hoog?

Gesteld wordt dat de vaargeul belangrijk is, want het gaat al zo slecht met de natuur. Maar je moet je beleid baseren op de stand der techniek, anders krijg je geen investeringsbesluiten. Een voorbeeld van geslaagd overleg tussen natuurbeweging en industrie is het volgende: tijdens overleg over de PKB ontmoetten de morfologische begrenzing en de vaardiepte van een Panamaschip elkaar bij 15,5 meter diepte. Deze afspraak is destijds vastgelegd in de PKB. Daar wordt tegenin gebracht dat vastlegging in de PKB weinig betekenis heeft, omdat de Natuurbeschermingswet het afwegingskader vormt. En dat er een grote behoefte is aan kennis.

Samenvattend is een van de problemen dat de regionale industrie de natuur gebruikt als put, niet als bron. Er is “een langere brug nodig” om dit te veranderen.

De huidige aanpak van de problemen werkt niet goed. Eind 2009 kan er bijvoorbeeld al sprake van zijn dat een vergunning voor verruiming van de vaargeul wordt verleend. Gesteld wordt dat dit een juridisch traject wordt, omdat het bedrijfsleven denkt te slagen. De natuur- en milieubeweging wordt geconfronteerd met nieuwe plannen als er “ineens” een MER verschijnt, zonder dat men daar vooraf bij betrokken of over geïnformeerd was. Dat geeft tegenstanders zes weken om bezwaar aan te tekenen en dat zullen ze dan zeker doen. Een ander probleem is de rol van de overheid. In sommige gevallen heeft de overheid vooraf gezegd: “dit moet gebeuren”. Dat scheidt geen vertrouwen. Als de minister de vergunning verleent, gaat deze namelijk niet naar de Tweede Kamer. Als gevolg daarvan moeten NGO's de boeman spelen via de Raad van State. De provincie kijkt toe. Er zijn al veel economische initiatieven in de regio mislukt door de groene lobby, vooral in de jaren tachtig, met alle gevolgen van dien, zoals kinderen die nu wegtrekken.

Dit soort dialoog is van belang om een en ander te voorkomen. Binnendijks en buitendijks kunnen prima samengaan als natuur- en milieuorganisaties in het voortraject bij de plannen worden betrokken. Bij voorkeur al via vooroverleg bij de totstandkoming van de Startnotitie voor een project. Is dit niet gebeurd, dan in elk geval bij een volgende MER. Vooroverleg over de plannen, bijvoorbeeld over de vaargeul, zou een resultante kunnen zijn van dit overleg. En wellicht moet het convenant eerder worden afgesloten?

Tijdens de transitie moet sprake zijn van en-en, niet van of-of. En het *moet* samen. Eens is men over het feit dat er een bereidheid is naar elkaar te luisteren: standpunten, startpositie, belangen en leefwerelden zijn anders, maar men bestrijdt elkaars legitimiteit niet. Men is het eens over het belang van een duurzame energiehuishouding en het voorkomen van zeespiegelstijging. Het gaat om coëxistentie. Het bedrijfsleven zit aan tafel met het Brundtlandrapport als uitgangspunt. Dat heeft raakpunten met de uitgangspunten van de natuur-beweging. Is er wellicht sprake van een communicatieprobleem, moeten we elkaar dingen beter uitleggen? De mosselvisserij uit Yerseke en het Waddengebied hebben een heel andere achtergrond, maar zijn er toch samen uitgekomen.

Er is duidelijk sprake van een gemeenschappelijk belang en de wens tot vervolgoverleg. Men wil liever *niet* in de krant zien staan: “Eemshaven gestopt door Nb-wet”. Voor een vervolg zijn technische gegevens nodig, betrouwbaar en gemotiveerd. Daarom wil men een werkgroep instellen. Ondanks een groot verschil in belevingswereld en startpositie is er een grote bereidheid om dat verschil te overbruggen.

We moeten een modus vinden voor een vervolg. Samen optrekken is niet gemakkelijk. Wat wordt de route? Wat zijn de stappen?

Men is het erover eens dat er een *traject* moet komen. Onderscheid hierbij korte en lange termijn. Voor de korte termijn is het noodzakelijk om het vertrouwen snel op te bouwen. Je zou bij wijze van spreken vanavond al moeten bellen voor overleg over de vraag “hoe nu verder?” Als de tijdsdruk te hoog wordt, kom je er echter niet uit. Als er iets meer tijd is, kan het wel. Dit geldt ook voor het Power Team, waar kennelijk geen tijd was voor een verhaal van een van de bedrijven. Verder wordt gewezen op het belang van lokale acceptatie. Geef bewoners bijvoorbeeld een financieel belang.

Conclusies

- De afbakening is: de Eemsdelta plus uitstraling naar het Waddengebied.
- *People, Planet en Profit* moeten samengaan in 2030/40.
- Er is een gezamenlijk transitietraject nodig naar een duurzame regionale economie.
- Er is een grote behoefte aan kennis.
- Er is bereidheid naar elkaar te luisteren. Industrie en natuur / milieubeweging hebben andere uitgangspunten, maar daarvan is wel acceptatie. De leefwerelden liggen ook ver uit elkaar; dat leidt tot verrassing over zaken die bij de ander vanzelfsprekend zijn. Het begint met delen.

- We moeten een modus vinden voor een vervolg. Te grote tijdsdruk, zoals die uit het vaargeultraject, maakt het lastig om tot resultaten te komen.
- Er is een spanning tussen regionale werkgelegenheid en natuur. We moeten uitgaan van regionale kernkwaliteiten inclusief natuur. D.w.z. duurzame regionale ontwikkeling invullen.

Regionale kernkwaliteiten zijn de volgende.

1. Bodemschatten (gas, zout, magnesium) + aanwezige industrie.
2. Landbouw: grond + klimaat + zoet water, eventueel uit IJsselmeer; zoet-zoutovergangen; + aanwezige agro-industrie.
3. Natuur: Wadden, Dollard, Estuarium, rustpunt in vogeltrek.
4. Landschap (openheid, rust, schone lucht, fijn om te wonen) en cultuur.
5. Logistieke positie.
6. Koelwater.
7. De mens: arbeidsmoraal + gewend om in de industrie te werken.
8. CO₂: zou een kwaliteit kunnen zijn.

Het gewenste vervolg is:

- een gezamenlijke ontwerpdracht
- een ontwikkelpad met randvoorwaarden.